

ДИНАМІКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЦИКЛ

DYNAMICS OF REGION INVESTMENT POTENTIAL IN UKRAINE AND ECONOMICAL CYCLE

Віра ЛІЩУК, кандидат економічних наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Vira LISHCHUK, PhD Economics, Lesya Ukrainka Volyn National University

У статті розглянуто інвестиційно-економічну динаміку України та її регіонів. Здійснено групування регіонів за індексами припливу та потенційного припливу прямих іноземних інвестицій. Виявлено вплив економічного циклу на зміну місця регіону. Обґрунтовані заходи регіональної політики щодо стимулювання інвестиційного потенціалу та інвестиційної активності.

Economical investment dynamics of Ukraine and its regions is examined in the article. All regions were classified by potential flow of direct international investments indexes. Impact of economical cycle on the regional position changes was displayed. Regional directions of policy for the investments potential and investments activity stimulation were substantiated.

Двадцятирічний досвід розбудови ринкової економіки в Україні переконливо свідчить про мінливість та не гармонічність розвитку. Періодичні потрясіння, які відбуваються з початком перебудови, доводять про циклічну динаміку економіки. Не всі спади можна пояснити циклічним характером економічних процесів, проте стійка закономірність, з якою вони повторюються – це аргумент на користь існування циклів ділової активності (економічних).

Практичний досвід антициклічного регулювання в країнах з ринковою економікою та теоретичні здобутки вчених дозволяють виявити основні причини

позитивної і негативної макроекономічної динаміки. Посилення інтеграційних процесів і поширення глобалізації змінюють як тривалість та інтенсивність циклів, так й структуру факторів, що їх визначають. Після 1945 року упродовж десятиріч цикл ділової активності визначався, головним чином, попитом на інвестиції та експорт, а його підґрунтям було швидке зростання заробітної плати, що підживлювало високий рівень споживчих витрат. Поступове перетворення фінансової системи, включаючи міжнародні потоки капіталу, в потужний проциклічний фактор є відображенням того факту, що ціни активів визначаються не стільки перспективним коливанням доходів, скільки очікуванням зміни самих цін [1, с.7– 8].

Проблема циклічного розвитку економіки та факторів, які його визначають вивчалась тривалий час. Починаючи з 90-х років ХХ ст. нестабільність інвестицій по відношенню до ВВП зростає як у розвинутих, так й у країнах, що розвиваються. **Інвестиційні цикли стали більш яскраво вираженими порівняно з циклами доходів – тенденція, яка особливо проявляється в країнах із середнім рівнем доходу. Цей факт обумовлює важливість дослідження інвестиційного фактору в економічній динаміці України та виявлення ролі регіонів у формуванні інвестиційного потенціалу, який буде створювати підґрунтя для виходу економіки з кризового стану.**

Посилення взаємозв'язку та взаємовпливу економік країн, з одного боку – пришвидшує циклічний розвиток кожної з них, а з іншого – дозволяє концентрувати зусилля на подоланні кризових явищ. Проте це не зменшує ролі кожної країни у мобілізації внутрішнього потенціалу з врахуванням особливостей її регіонів. Дослідження найбільш динамічного інвестиційного фактору економічного циклу є тим багатоплановим «полігоном» для випробувань кожної держави, що дозволить концентрувати зусилля на важливих його складових.

Мета дослідження полягає у вивченні динаміки регіонального інвестиційного потенціалу України у взаємозв'язку з циклічними коливаннями останніх років. Відповідно до мети вирішувалися такі завдання:

- здійснення аналізу та виявлення взаємозв'язку між ВВП, зовнішніми і внутрішніми інвестиціями;

- оцінювання динаміки інвестиційного потенціалу регіонів країни за міжнародними індексами, що адаптовані до їх особливостей;

- групування регіонів залежно від інвестиційної динаміки;

- формування заходів регіональної політики з врахуванням оцінювання.

Несприятливі зовнішні потрясіння, що поширилися на Україну завдяки зовнішньої торгівлі та руху капіталів, посилюють негативні економічні процеси. Темпи зростання експорту капіталу випереджують темпи зростання товарного експорту. За чверть століття (від середини 60-х років ХХ ст.) закордонні капіталовкладення збільшились у 4 рази, і на початок 80-х років у світі було близько 450 млрд. дол. США іноземних інвестицій. Темпи приросту залучених прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на кінець 90-х років у світі різко прискорились. Якщо у 1993 - 1996 роках залучені інвестиції збільшувались у середньому на 20,2% за рік, то починаючи з 1997 року - понад 34% [2].

З початком економічної кризи відбулося скорочення потоку світових ПІІ: у 2008 році – на 14% і у 2009 – на 39% [3]. В Україні темпи скорочення ПІІ становили відповідно 23,5% (2008 р.) і 27,4% (2009 р.) [4]. За оцінкою експертів, потреба України в інвестиціях для підтримування високих темпів економічного зростання до 2015 року становитиме близько 150 млрд. дол. США [5].

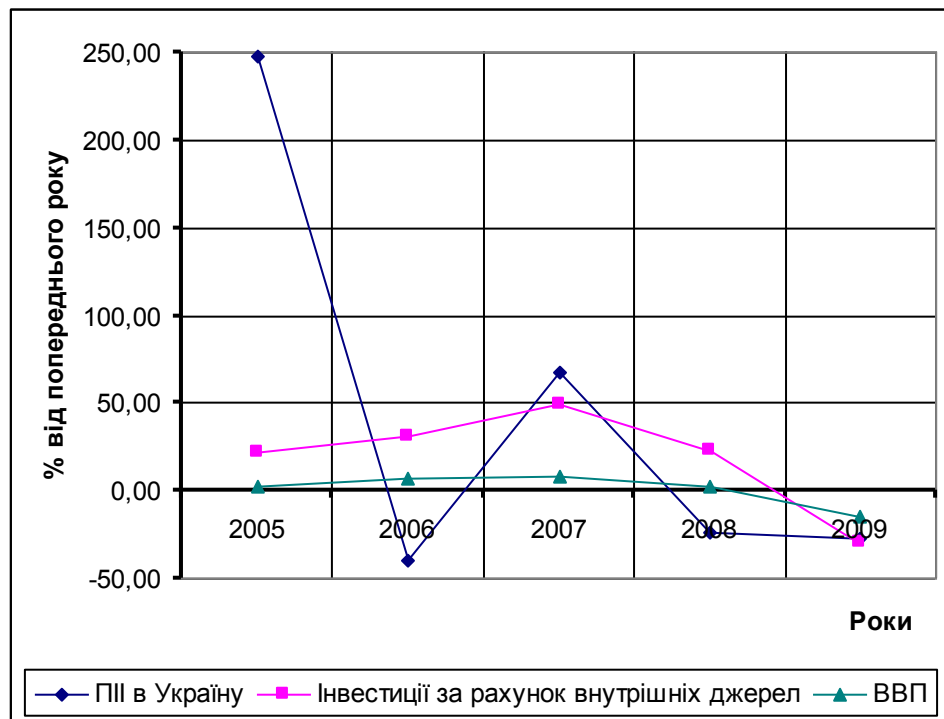
Економічна динаміка країни залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх інвестиційних потоків, темпи зміни яких та ВВП відображені на **рис.1**.

За період 2005-2007 років позитивна динаміка внутрішніх капітальних інвестицій відповідала динаміці реального ВВП. Крім того, темпи приросту інвестицій випереджали темпи приросту ВВП. У кризові 2008 і 2009 роки валові внутрішні інвестиції підсилювали негативну економічну динаміку.

ПІІ повільніше та не однозначно реагують на зміни внутрішньої економічної ситуації в країні. Їх динаміку визначають як довгострокові та структурні, так й політичні чинники. Підтвердженням є 2005 рік. У першу чергу, це стосується

руху ПІІ, які є формою підприємницького капіталу. Це дозволяє перетворити ПІІ у потужний чинник економічного зростання в країні за умов удосконалення їхньої галузевої структури та інноваційної спрямованості. Частка ПІІ у ВВП України становить понад 20% і постійно підвищується, що доводить про їх значущість та позитивний вплив на економічну динаміку.

Рис.1 Динаміка інвестицій та ВВП в Україні

Джерело: побудовано на основі даних Держкомстату України [4]

Аналіз інвестиційних потоків та потенціалу України у регіональному зрізі є принципово важливим, оскільки, по-перше, Україна має визнані науково-технологічні й промислові центри і, по-друге, для неї характерні диспропорції в природно-ресурсних потенціалах і рівнях економічного розвитку регіонів (областей). Масштабні іноземні інвестиції можуть як поглибити ці диспропорції, так й нівелювати їх, якщо буде здійснюватися відповідна цілеспрямована інвестиційна політика.

Стан та перспективи припливу іноземних інвестицій в регіон визначають його інвестиційну привабливість, яка з точки зору О.І. Лиси відображає

ефективність здійснення капітальних вкладень [6]. Інвестиційна привабливість є передумовою для формування інвестиційного потенціалу.

Відомо, що на сьогоднішній час не існує загальновизнаного універсального методу для оцінювання інвестиційної привабливості та потенціалу регіону країни. Найбільш поширеними є експертні та рейтингові методи. Останні використовуються рейтинговими агентствами та консультаційними фірмами і відрізняються кількістю параметрів, алгоритмом групування, розрахунком критерію [6]. Так, у рейтингу 2010 року порівняно з 2009 Україна поліпшила свою інвестиційну привабливість і перемістилася з 62 на 74 місце, опинившись між Буркіна-Фасо (Африка – 73-е місце) і Республікою Східний Тімор (Індонезія – 75 місце). Проте, в Україні зберігається високий ступінь ризику для іноземних інвестицій. Про це свідчить індекс інвестиційних ризиків *Politikal Risk Atlas*, що публікується британською компанією *Maplecroft* [7].

Різний рівень акумулювання іноземних інвестицій в регіонах, як правило, відображає і нерівномірність економічного потенціалу. Для порівняння позицій регіонів щодо залучення ПІІ необхідно враховувати їх відносну економічну потужність та ступінь впливу на національну економіку.

Експерти ЮНКТАД для порівняння позицій країн щодо залучення ПІІ розробили спеціальні індекси: індекс припливу ПІІ (*Inward FDI Index*) та ЮНКТАД-індекс потенційного припливу ПІІ (*The UNCTAD Inward FDI Potential Index*). Якщо перший характеризує відносні успіхи країни в залученні ПІІ, то другий оцінює її потенціал [8, с. 169-174]. **На наш погляд, ці індекси можна адаптувати і використовувати для оцінювання схильності регіону країни отримувати ПІІ з врахуванням їхньої відносної економічної потужності та потенціалу.**

Перший індекс характеризує співвідношення між показниками країни і відповідними показниками на рівні світової економіки, зокрема: ВВП, кількість зайнятих та експорт. Адаптація до регіонального рівня означатиме порівняння показників регіону та країни.

Індекс припливу ПІІ розраховувався на основі трьох коефіцієнтів:

- відношення питомої ваги ПІІ регіону в інвестиціях країни до співвідношення:

- а) між ВРП і ВВП країни;
- б) між зайнятістю регіону і зайнятістю країни;
- в) між експортом регіону і експортом країни.

Перше співвідношення характеризує місткість ринку регіону, друге – потенціал ринку збуту і людських ресурсів і третє – інтегрованість регіону в світовий ринок.

ЮНКТАД-індекс потенційного припливу ПІІ охоплює 8 факторів, проте для регіонального рівня були враховані лише 6. Не були враховані: фактор ризику регіону, тому що він співпадає з фактором ризику країни та кількість телефонних ліній на 100 мешканців – за відсутності офіційної статистичної інформації за кілька років. На відміну від попереднього цей індекс базується на структурних економічних факторах, що змінюються відносно повільно.

Експерти ЮНКТАД порівнюють країни одночасно за величиною двох індексів, що дозволяє виявити не тільки інтенсивність нарощення інвестиційного потенціалу, але й потенційні можливості його розвитку.

Індекси були розраховані для регіонів (областей) України за 2006-2009 роки, яки характеризували частину фази піднесення (2006-2007 роки) та початок економічного спаду (2008-2009 роки).

Найбільш чутливим до економічної динаміки є індекс припливу ПІІ. За 2006-2009 роки його середня величина становила: 0,62 (2006), 0,53 (2007), 0,28 (2008) і 0,65 (2009). Динаміка реального ВВП в Україні: 7,3% (2006), 7,9% (2007), 2,3% (2008) і -14,8% (2009). Це свідчить про те, що зниження індексу припливу ПІІ у 2007 і зростання у 2009 роках випереджає динаміку ВВП і є тим індикатором, який відображає реальні світові економічні тенденції.

Індекс потенційного припливу ПІІ має слабо виражену позитивну динаміку: 0,3 (2006), 0,31 (2007), 0,32 (2008) і 0,35 (2009). Це обумовлено тим, що він враховує структурні чинники, які повільніше реагують на економічні коливання.

У таблиці регіони України об'єднані в чотири групи залежно від динаміки індексів.

Таблиця. Групування регіонів України за динамікою індексів припливу та потенціалу припливу ПІІ

Групи регіонів	Роки		
	2006	2007-2008	2009
<i>Група 1</i> – авангардні регіони	Харківська, Дніпропетровська	Харківська, Львівська, Полтавська, Одеська	Харківська, Київська, Луганська, Сумська
<i>Група 2</i> – регіони, що функціонують нижче за рівень потенціалу	Донецька, Запорізька, Полтавська, Миколаївська, Луганська, Одеська, Івано-Франківська, Львівська	Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Миколаївська, Закарпатська	Миколаївська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Одеська, Полтавська
<i>Група 3</i> – регіони, що функціонують вище за рівень потенціалу	Волинська, Київська, АР Крим	Київська, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська	Івано-Франківська, Хмельницька, Львівська, АР Крим, Волинська, Черкаська
<i>Група 4</i> – регіони, що функціонують на низькому рівні	Закарпатська, Рівненська, Черкаська, Сумська, Тернопільська, Вінницька, Кіровоградська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська, Житомирська	Черкаська, АР Крим, Сумська, Тернопільська, Кіровоградська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Чернігівська, Херсонська, Житомирська	Херсонська, Тернопільська, Чернігівська, Закарпатська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська, Чернівецька, Вінницька

Джерело: оцінка автора за даними Держкомстату України [4]

За період 2006-2009 років відбулися позитивні зміни у перерозподілі регіонів між групами: число регіонів авангардної групи зросло з 2 до 4; регіонів, які функціонують на низькому рівні зменшилось з 12 до 9; регіонів, що функціонують вище за рівень їхнього потенціалу зросло з 3 до 6.

Регіоном авангардної групи залишається Харківська область, яка не втрачає свої позиції як за потенційними чинниками, так й за чинниками, що сприяють

інтенсифікації припливу ПІІ. Незмінну позицію у третій групі регіонів займає Волинська область, яка функціонує вище за рівень потенціалу. Стабільно на низькому рівні функціонують Тернопільська, Вінницька, Кіровоградська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська і Житомирська області. Як правило, чутливо реагують на економічну динаміку регіони, що не спроможні використати свій потенціал.

Регіональна економічна політика щодо стимулювання іноземних інвестицій має формуватися за такими напрямками:

- для регіонів, що мають відносно високий потенціал припливу ПІІ і не завжди його використовують, необхідно збільшувати обсяги іноземних інвестицій за рахунок: інтенсивного, агресивного маркетингу; підвищення інвестиційної привабливості регіонів шляхом полегшення доступу інвесторів до об'єктів інвестування; розвитку інфраструктури та підвищення рівня ефективності використання соціально-економічних факторів та природних ресурсів;

- для регіонів, що мають відносно високий індекс припливу ПІІ і не високий індекс потенціалу припливу, необхідно: посилювати фактори міжнародної інвестиційної діяльності, стимулювати приплив інвестицій у високотехнологічне виробництво, орієнтуватися на лідерство у розвитку інвестиційних позицій, сприяти зміцненню внутрішнього науково-технічного потенціалу;

- для регіонів з низьким індексом припливу і потенційного припливу ПІІ розробляти заходи державної інвестиційної політики, спрямовані на недопущення згорання інвестиційної активності і відходу з ринку зарубіжних та вітчизняних інвесторів шляхом впливу на ті фактори, які мають вирішальне значення для підвищення рівня та ефективності міжнародної інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Формування антициклічної політики кожної країни має базуватися на врахуванні як внутрішніх, так й зовнішніх факторів та виявленні тих, які можуть бути потужним каталізатором позитивних змін. Інвестиційний чинник зберігає

основні позиції в антициклічному регулюванні, що обумовлює необхідність його об'єктивного оцінювання на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Результати дослідження впливу економічної динаміки на зміни інвестиційного потенціалу регіонів дозволяють зробити такі висновки:

1) у фазі падіння ділової активності регіони з відносно «міцним» інвестиційним потенціалом (Львівська, Одеська і Полтавська області) мають можливість його задіяти і покращити свої позиції в інвестиційній діяльності. Така ситуація реалізується за активної та цілеспрямованої політики місцевих органів влади з використанням усіх важелів. Так, у Львівській, Одеській і Полтавській областях у 2008 кризовому році приплив ПІІ становив відповідно 15,5; 10,1 і 40,1% від загального обсягу інвестицій області;

2) переважна більшість регіонів з високим рівнем інвестиційного потенціалу не втрачає свої позиції за негативної економічної динаміки, проте у фазі поживлення не має достатньо стимулів щодо інтенсифікації інвестиційних процесів;

3) для більшості регіонів, що функціонують вище за рівень свого потенціалу актуальним залишається питання його зміцнення за рахунок розвитку інфраструктури, стимулювання НДДКР, збільшення інвестицій у людський капітал.

Державна регулятивна політика в інвестиційній сфері крім створення загальних передумов для стимулювання інвестиційної діяльності (стабільного законодавчо-нормативного забезпечення, зниження рівня корумпованості та криміналізації суспільства, реформування відносин власності у сільському господарстві, оптимізації податкового законодавства тощо) має бути регіонально диференційованою. Зокрема, передбачати заходи:

- оптимізації кадрового забезпечення регіонів, які не спроможні використати свій інноваційний потенціал;

- фінансово-кредитного регулювання (у тому числі субсидювання) та професійно-консультативної допомоги для регіонів, що функціонують на низькому рівні;

- стимулювання розвитку науково-дослідної діяльності для регіонів, що функціонують вище за рівень потенціалу.

Результативність вирішення проблеми зміцнення інвестиційного потенціалу залежить від: послідовності дій, розмежування функцій і компетенції державних та місцевих органів влади; достовірної оцінки рівня та потенціалу територій країни; комплексності та всебічності заходів, що враховують особливості регіонального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Обзор мирового экономического и социального положения, 2008 год: преодоление экономической незащищенности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/wess 2008>.

2. Інформація щодо оглядів світових інвестицій [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.unctad.org/wir/index.htm.

3. Обсяг ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show>.

4. Офіційний сайт Держкомстату – Режим доступу: www.ucrstat.com.ua.

5. Заец А.П. Новые подходы к формированию инвестиционной и инновационной политики в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>.

6. Лиса О.І. Методи оцінювання інвестиційної привабливості регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/lisa-oi-metodi-otsinyuvannya-investitsiynoyi-privablivosti-regionu/>.

7. Інвестиційний рейтинг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.com.ua/ua/news/2011/01/19/267513>.

8. Рогач О. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: Підручник. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.